

FAVQULODDA VAZIYATLAR XAVFI TUG'ILGANDA VA SODIR BO'LGANDA AHOLINI KO'CHIRISH TADBIRLARINI TASHKIL ETISH

Atamuratov Muxammed Tleumuratovich

Qoraqalpog'iston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi
xayot faoliyati xavfsizligi o'quv markazi boshlig'i.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18865939>

Annotatsiya. Ushbu maqolada favqulodda vaziyatlar xavfi tug'ilganda va sodir bo'lganda aholini ko'chirish tadbirlarini tashkil etishning huquqiy, tashkiliy va amaliy asoslari tahlil qilingan. Ko'chirish jarayonining bosqichlari, boshqaruv organlarining vazifalari, evakuatsiya turlari hamda aholini xavfsiz hududlarga joylashtirish tartibi yoritilgan. Shuningdek, favqulodda vaziyatlarda tezkor axborot almashinuvi, transport ta'minoti va tibbiy xizmatni tashkil etish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: favqulodda vaziyat, evakuatsiya, aholini ko'chirish, muhofaza choralari, xavfsiz hudud, fuqaro muhofazasi, tezkor boshqaruv.

Hozirgi kunda tabiiy va texnogen xususiyatdagi favqulodda vaziyatlar jamiyat hayotiga jiddiy xavf tug'dirmoqda. Zilzila, suv toshqini, yong'in, sanoat avariylari va boshqa ofatlar aholining hayoti hamda sog'lig'iga tahdid soladi. Shu bois favqulodda vaziyatlar xavfi tug'ilganda yoki sodir bo'lganda aholini xavfsiz hududlarga o'z vaqtida va tartibli ravishda ko'chirish muhim ahamiyatga ega.

Aholini ko'chirishning maqsadi va vazifalari

Aholini ko'chirish (evakuatsiya) – bu favqulodda vaziyat xavfi yoki uning ta'siri ostidagi hududdan aholini xavfsiz joylarga tashkiliy ravishda olib chiqish chora-tadbirlari majmuasidir.

Ko'chirishning asosiy maqsadlari:

- aholining hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish;
- talafotlar sonini kamaytirish;
- moddiy boyliklarni saqlab qolish;
- ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash.

Vazifalari esa quyidagilardan iborat:

- xavf darajasini baholash;
- ko'chirish rejasini ishlab chiqish;
- transport va yo'nalishlarni belgilash;
- aholini vaqtincha joylashtirish va ta'minlash.

Ko'chirish turlari

Favqulodda vaziyat xususiyatiga qarab ko'chirish quyidagi turlarga bo'linadi:

1. **Oldindan rejalashtirilgan (profilaktik) ko'chirish** – xavf ehtimoli yuqori bo'lgan hududlarda amalga oshiriladi.
2. **Shoshilinch (tezkor) ko'chirish** – favqulodda vaziyat sodir bo'lgan zahoti amalga oshiriladi.
3. **Qisman ko'chirish** – aholining muayyan qismi (bolalar, keksalar, nogironlar) ko'chiriladi.
4. **To'liq ko'chirish** – xavfli hududdagi barcha aholi ko'chiriladi.

Ko'chirish tadbirlarini tashkil etish bosqichlari

1. Tayyorgarlik bosqichi

- xavfni prognoz qilish;
- evakuatsiya rejalarini ishlab chiqish;
- mas'ul tashkilotlarni belgilash;
- aholini o'qitish va xabardor qilish.

2. Amalga oshirish bosqichi

- aholini ogohlantirish;
- yig'ilish punktlarini tashkil etish;
- transport vositalarini safarbar qilish;
- xavfsiz hududlarga ko'chirish.

3. Joylashtirish va ta'minlash

- vaqtinchalik yashash joylarini tayyorlash;
- oziq-ovqat va ichimlik suvi bilan ta'minlash;
- tibbiy yordam ko'rsatish;
- psixologik qo'llab-quvvatlash.

Aholini ko'chirish tadbirlari davlat boshqaruv organlari, fuqaro muhofazasi tizimi, mahalliy hokimiyat va qutqaruv xizmatlari hamkorligida amalga oshiriladi. Bunda tezkor shtablar tashkil qilinib, yagona boshqaruv va muvofiqlashtirish ta'minlanadi. Axborot-kommunikatsiya vositalari orqali aholiga aniq va ishonchli ma'lumotlar yetkazilishi muhim hisoblanadi.

Favqulodda vaziyatlar xavfi tug'ilganda va sodir bo'lganda aholini ko'chirish tadbirlarini samarali tashkil etish inson hayotini saqlab qolishning asosiy omillaridan biridir. Rejalashtirish, tezkor boshqaruv, aholini o'z vaqtida ogohlantirish va barcha xizmatlarning hamjihatlikda ishlashi evakuatsiya jarayonining muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Shu bois mazkur yo'nalishda doimiy tayyorgarlik ishlarini olib borish dolzarb ahamiyatga ega.

Mavzuni yanada boyitish uchun maqolaga quyidagi qo'shimcha ma'lumotlarni kiritish mumkin:

1. Favqulodda vaziyatlarning tasnifi

Favqulodda vaziyatlar kelib chiqish sabablariga ko'ra quyidagilarga bo'linadi:

• **Tabiiy favqulodda vaziyatlar** – zilzila, suv toshqini, ko'chki, kuchli shamol, qurg'oqchilik va boshqalar.

• **Texnogen favqulodda vaziyatlar** – sanoat avariylari, portlash, yong'in, transport halokatlari.

• **Ekologik favqulodda vaziyatlar** – atrof-muhitning keskin ifloslanishi.

• **Ijtimoiy favqulodda vaziyatlar** – ommaviy tartibsizliklar, terrorchilik harakatlari.

Bu tasnif ko'chirish choralarini to'g'ri rejalashtirishda muhim ahamiyatga ega.

2. Aholini ogohlantirish tizimi

Ko'chirishdan oldin aholini o'z vaqtida ogohlantirish juda muhim. Bunda:

- sirena va signal tizimlari;
- televideniye va radio orqali e'lonlar;
- mobil aloqa xabarnomalari;
- mahalla va ichki ishlar organlari orqali xabar berish tizimi qo'llaniladi.

Ogohlantirish aniq, tushunarli va vahimasiz shaklda berilishi lozim.

3. Evakuatsiya rejasining tarkibi

Evakuatsiya rejasi odatda quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- xavfli hudud chegaralari;
- yig'ilish punktlari manzillari;
- transport vositalari ro'yxati;
- mas'ul shaxslar;
- xavfsiz hududlar joylashuvi;
- vaqt jadvali.

Har bir tashkilot va muassasada alohida evakuatsiya rejasi ishlab chiqilishi kerak.

4. Aholining harakatlanish tartibi

Ko'chirish vaqtida:

- bolalar, homilador ayollar, nogironlar va keksalarga ustuvorlik beriladi;
- tartib-intizom saqlanadi;
- fuqarolar shaxsini tasdiqlovchi hujjatlarini olib chiqishi tavsiya etiladi;
- elektr, gaz va suv tarmoqlari o'chiriladi.

5. Xalqaro tajriba

Rivojlangan davlatlarda favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik muntazam o'quv mashg'ulotlari orqali mustahkamlanadi. Masalan:

- Yaponiya – zilzilalarga tayyorgarlik bo'yicha eng ilg'or tizimlardan biriga ega.
- AQSh – maxsus favqulodda boshqaruv agentligi orqali tezkor harakat tizimini yo'lga qo'ygan.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, aholining bilim va ko'nikmasi qancha yuqori bo'lsa, talafotlar shuncha kam bo'ladi.

6. Psixologik tayyorgarlik

Favqulodda vaziyat paytida vahima eng katta xavflardan biridir. Shuning uchun:

- aholiga ruhiy tayyorgarlik bo'yicha treninglar o'tkazish;
- bolalar bilan alohida ishlash;
- favqulodda vaziyatdan keyin psixologik rehabilitatsiya xizmatlarini tashkil etish muhimdir.

7. Zamonaviy texnologiyalar

Hozirgi kunda quyidagilar keng qo'llanilmoqda:

- GPS va xaritalash tizimlari;
- dronlar yordamida monitoring;
- avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari;
- mobil ilovalar orqali ogohlantirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Favqulodda vaziyatlar to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining fuqaro muhofazasiga oid qarorlari.
3. Favqulodda vaziyatlar vazirligining me'yoriy-huquqiy hujjatlari va uslubiy qo'llanmalari.
4. Hakimov Q. **Fuqaro muhofazasi asoslari**. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
5. Abdullayev R. **Favqulodda vaziyatlarda boshqaruv tizimi**. – Toshkent, 2019.